

Львівський державний університет
внутрішніх справ

ВІЙНА ТА МИР & ЗЛОЧИН І ПОКАРАННЯ

Матеріали

*XI (24) Львівського форуму кримінальної юстиції
04–05 червня 2025 року*

Львів
2025

УДК 343.1(477)+343.2/.7(06)+344

В42

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою факультету № 1 (з підготовки фахівців
для органів досудового розслідування Національної поліції України)
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 9 липня 2025 р. № 8)

Упорядник:

І. Б. Газдайка-Василишин,
кандидат юридичних наук, професор

Війна та мир & злочин і покарання: матеріали XI (24) Львівського
В42 форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 04–05 червня 2025 року) /
упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2025. 240 с.

Матеріали XI (24) Львівського форуму кримінальної юстиції містять тези доповідей та повідомлень, які були оприлюднені й обговорені під час проведення науково-практичного заходу «Війна та мир & злочин і покарання», що відбувся у Львівському державному університеті внутрішніх справ 04–05 червня 2025 року.

Опубліковано в авторській редакції.

УДК 343.1(477)+343.2/.7(06)+344

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2025

Навроцький В. НОВА КОНСТРУКЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИКРАДЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА – ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ.....	112
Наконечний А.О. ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ В ХОДІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ.....	118
Острогляд О. В. ЧИ ЗАБЕЗПЕЧИТЬ ПОВОЄННА СУДОВА СИСТЕМА МОЖЛИВІСТЬ ПРИТЯГНЕННЯ ВИННИХ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ?	122
Письменський Є. О. ЕТИКА ПРОЩЕННЯ І ПОКАРАННЯ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ВІЙНИ: ЧИ МОЖЛИВЕ СПРАВЕДЛИВЕ ПРИМИРЕННЯ?	130
Пономаренко Ю. А. ДО ПИТАННЯ ПРО «ДЕРЖАВУ-АГРЕСОРА» ЗА КК УКРАЇНИ.....	136
Савінова Н.А. ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ДИСКРИМІНАЦІЮ ЧОЛОВІКІВ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	142
Саско О. І. ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ В КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО	149
Тімофєєва Л. Ю. ПОТЕРПІЛІ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ПРОПОРЦІЙНЕ ПОВОДЖЕННЯ	155

Савінова Н. А.,

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
директор навчально-наукового інституту
морського права та менеджменту
(Національний університет
«Одеська морська академія»)

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ДИСКРИМІНАЦІЮ ЧОЛОВІКІВ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Релігійні причини гендерно-упередженого ставлення до чоловіків мають глибокі історичні корені й значною мірою впливають на сучасну систему гендерних стереотипів, що призводять до дискримінації чоловіків у різних сферах, зокрема у кримінально-правовій, де стереотипи гендерних ролей, нерідко виступають «упередженнями» і тягнуть специфічну оцінку законодавцем і правозастосувачем.

Більшість традиційних релігійних моделей маскулінності базуються на бінарній опозиції «сила – слабкість», «активність – пасивність», «суб'єкт – об'єкт», де чоловік традиційно сприймається як сильний, активний і домінуючий учасник сімейних та суспільних відносин. Біблійні тексти прямо закріплюють ієрархічну модель сім'ї, де чоловік повинен бути не лише захисником і годувальником, а й нести відповідальність за моральний і матеріальний стан родини («Так само чоловіки, живіть із своєю дружиною розумно, як із слабкішою посудиною...», І Петр. 3:7; «Отже, нехай кожен зокрема із вас любить так свою дружину, як самого себе, а дружина нехай боїться свого чоловіка!», Єф. 5:33). Такі релігійні наративи формують патерналістське уявлення про чоловіка як природного лідера, що зумовлює стійкі суспільні очікування щодо його поведінки, зокрема у сфері сімейних

стосунків. У кримінально-правовій площині це призводить до того, що у справах про домашнє насильство чоловіки частіше розглядаються як кривдники, а їхні дії кваліфікуються через призму фізичної сили, агресії та домінування, тоді як психологічне чи економічне насильство з боку жінок часто лишається поза увагою правоохоронних органів. Релігійно зумовлені стереотипи не лише впливають на суспільну думку, а й опосередковано закріплюються у законодавстві та правозастосовній практиці, створюючи системне дискримінаційне становище для чоловіків, які позбавлені рівних можливостей зв порівнянні з жінками.

Гендерні стереотипи, звідси, закріплені і в європейській культурній традиції, формують суспільні очікування щодо ролей чоловіків як «емоційно стійких годувальників-захисників».

Ці підходи стають основою системної дискримінації¹, яка набуває кризових форм як в мирний час, так і в умовах війни. У контексті кримінального права ці явища породжують правопорушення, соціальну напругу та структурні порушення прав людини.

Традиційні (та релігійні) причини гендерно-упереджених «ролей» бінарного поділу, напевно, також обумовлюють і те, що дискримінація за ознаками статі в чинному Кримінальному кодексі наявна, а за ознакою гендеру – відсутня. Так, ст. 161 КК України передбачає відповідальність за порушення рівно-

¹ Під дискримінацією тут і далі автор розуміє дії, котрі відповідають ознакам цього явища, описаним у ст. 1 Закону України Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків від 8 вересня 2005 року № 2866-IV [1], а саме – «дискримінація за ознакою статі – ситуація, за якої особа та/або група осіб за ознаками статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в будь-якій формі».

правності, але не враховує опосередковані форми дискримінації, пов'язані з тиском на відповідність гендерним ролям. До речі, аналогічно, і в адміністративному праві спостерігається така сама картина¹.

Більш того, як свідчать Дослідження Національної школи суддів України, *гендерні стереотипи впливають на мотивацію судових рішень, зокрема через недооцінку психологічного тиску на чоловіків у контексті «маскулінності»* [2].

Якщо гендерна стигматизація чоловіків під час війни (1) впливає з ролі «захисника» і «воїна», то в мирний час (2) «діють» протилежні механізми, які усувають чоловіків від певних привілеїв, якими користуються жінки, або які «є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в будь-якій формі» (ст. 1 Закону України Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [1]).

1. Війна посилює традиційні гендерні стереотипи, які обмежують чоловіків у вираженні емоцій і пошуку допомоги, що і на фронті, і в побуті сприяє збільшенню злочинності, пов'язаної з агресією і насильством, у т. ч. у сім'ї та громаді. Дуже зверхньо, але повною мірою очевидно, що гендерна дискримінація чоловіків у військових умовах (і щодо військових умов) проявляється у підвищеному ризику зростання агресії через психологічний тиск, надвисокі і на завжди обумовлені соціальні стереотипи та обмежений доступ до підтримки.

Згідно з дослідженням «Гендерний вимір війни», проведеного у 2023 р. Асоціацією жінок-юристок «ЮрФем» [3],

¹ Ст.ст. 173-2, 173-4, 174-5 КУпАП регулюють окремі види дискримінації (булінг, мобінг), проте не охоплюють порушення за гендерною ознакою.

у 68% військовослужбовців із ПТСР уникають звертатися до спеціалістів через страх стигматизації, а відсутність механізмів захисту прав сексуальних меншин у військових підрозділах призводить до образ та переслідувань (за ознаками, у т.ч. ст. 161 КК України).

2. Мирний час і звичайна обстановка на території України, котра, об'єктивно, не перебуває в зоні бойових дій, висвітлюють поточні кримінально-правові дискримінаційні положення щодо чоловіків в порівнянні з жінками.

Діючий КК України містить низку положень, які прямо та опосередковано дискримінують чоловіків порівняно з жінками, що є наслідком усталених гендерних стереотипів у суспільстві. Зокрема, жінки користуються додатковими преференціями, пов'язаними з материнством, при звільненні від відбування покарання: наприклад, звільнення від відбування покарання з випробуванням для вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК), а також звільнення від відбування покарання для вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК). Чоловіки, навіть якщо є єдиними опікунами або годувальниками малолітніх дітей, не мають таких привілеїв, що суперечить принципу рівності прав людини та створює системне дискримінаційне становище для чоловіків у сфері кримінальної відповідальності.

Ця відкрита дискримінація чоловіків, на дотримання недискримінаційних стандартів, усунута в проєкті Кримінального кодексу [4], але в чинному КК поки існує.

Окрім прямих норм, у КК України існує і непряма дискримінація чоловіків, зокрема через упереджене застосування ст. 126-1 «Домашнє насильство». У справах цієї категорії чоловіки значно частіше визнаються кривдниками, оскільки акцент у кваліфікації робиться переважно на фізичне або економічне насильство, що асоціюється з «чоловічим» фактором (сила, агресія, патерналізм, заробіток). Водночас

побутове психологічне насильство з боку жінок часто лишається поза увагою, хоча його фіксація та належна правова оцінка дали б змогу більш об'єктивно кваліфікувати поведінку обох сторін. Такий підхід не лише закріплює гендерну нерівність у кримінальному праві, а й поглиблює суспільні стереотипи щодо ролі чоловіка як «потенційного кривдника», що ускладнює захист його прав в цілому.

За даними Міністерства внутрішніх справ України на кінець 2024 р., у 2023 р. було зареєстровано понад 291000 звернень про випадки домашнього насильства, що на 20% більше, ніж у 2022 р. Кількість кримінальних правопорушень за ст. 126-1 КК України зросла на 80% – з 1498 у 2022 р. до 2701 у 2023 р. Упродовж перших двох місяців 2024 р. кількість таких звернень збільшилася на 56% порівняно з аналогічним періодом 2023 р. [5], а станом на жовтень цього ж року демонструвала зростання на 80 % [6].

При цьому у 2024 р. було встановлено 76% постраждалих від домашнього насильства було встановлено жінок (кривдник – особа чоловічої статі), а чоловіків – 24% (кривдник – особа жіночої статі) [5], що, взагалі, відповідає і загальній тенденції.

Водночас, така статистика демонструє результати аналізу скарг і фактів фіксації подій домашнього насильства правоохоронцями, але ж не містить аналізу підґрунтя причин агресивних проявів з боку, в більшості випадків, чоловіків. Так, очевидним фактом, який викликає сумніви в об'єктивності такої статистики, є те, що кількість чоловіків в побутових умовах в Україні суттєво менша, ніж в довоєнні роки. Тобто, зростання, які демонструють статистичні огляди, пов'язана, здебільшого як з аномією в суспільстві і каналізацією агресії в домогосподарствах, рівно як і з дієвими механізмами «впливу» на кривдників, які раніше не були притаманні нашому суспільству саме через гендерні стереотипи.

Водночас, однією з ключових проблем «маскуліної стереотипізації» кривдника є неналежна увага законодавців, науковців і, як наслідок, правоохоронців, в розпізнаванні фактів психологічного насильства, яким часто піддаються чоловіки в домогосподарстві.

Так, у родинних стосунках жінкам часто притаманно здійснювати провокативний психологічний вплив на чоловіків, що проявляється через емоційні маніпуляції, підвищену критику або створення напруженості¹ [7, с. 10–19]. Цей психологічний тиск іноді викликає у чоловіків реакцію у вигляді фізичного або економічного насильства, що є своєрідною формою захисту або відповіддю на емоційне навантаження як звичайних умовах, так і в умовах фрустрації, обумовленої аномією суспільства.

Чоловіки, які зазвичай соціалізовані як головні годувальники та захисники, можуть сприймати психологічний вплив жінок як загрозу власній ролі, що підсилює конфлікти в сім'ї та провокує агресивну поведінку [8, с. 10–11]. Внаслідок цього виникає замкнене коло насильства, де провокативна психологічна поведінка жінок і відповідна фізична чи економічна реакція чоловіків взаємно підсилюють одна одну, породжуючи коло прихованого провокуючого (психологічного) та відкритого (зрозумілого для правоохоронної системи) фізичного або економічного насильства.

На заваді погіршення та подальшого наростання ефекту замкненого кола домашнього насильства в подальшому, у т.ч. в повоєнний час, мають стати професійний науковий та законодавчий підходи до унормування розуміння сутності

¹ Такий вплив може бути пов'язаний із традиційними гендерними стереотипами, за якими жінки відповідають за підтримку емоційного клімату в сім'ї та мають більшу чутливість до міжособистісних відносин.

психологічного насильства, що дасть змогу встановлювати реальні причини домашнього насильства і працювати з першо-причинами такого.

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

2. Фулей Т. Дискримінація як наслідок гендерних стереотипів на вмотивованість судового рішення. *Слово національної школи суддів України*. 2020 № 2 (31). С. 27–40.

3. Гендерний вимір війни: результати аналітичного дослідження. Аналітичний центр Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем» за підтримки програми USAID «Справедливість для всіх». 2023. 114 с.

4. Текст проєкту нового Кримінального кодексу України (станом на 02.04.2025). EUAM Ukraine. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf>

5. МВС України. Кількість випадків домашнього насильства зросла на 20%. 2024. URL: <https://mvs.gov.ua/news/kilkist-vipadkiv-domashnyogo-nasilstva-zroslo-na-20-mvs-ta-parlament-praciuiut-nad-posilenniam-vidpovidalnosti-1>

6. Кількість випадків домашнього насильства зросла на 80% – Офіс генпрокурора. Слово і Діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/10/03/novyna/suspilstvo/kilkist-vypadkiv-domashnoho-nasylstva-zroslo-80-ofis-henprokurora>

7. Атаманчук Н. М., Мирошнеченко А. В., Сахно М. Т. Соціально-психологічні характеристики суб'єкта спілкування з різною гендерно-рольовою поведінкою. Полтава, 2013. 53 с.

8. Волинець Н. Порівняльний аналіз гендерних особливостей особистісного благополуччя персоналу Державної прикордонної служби України та фахівців інших професійних спільнот. *Вісник Львівського університету*. Серія психологічні науки. 2019. Випуск 4. С. 9–25.